

”ELÄMÄÄ SUUREMMAT”

Suomi-iskelmän kuolemattomat iskelmädiskurssin antiteeseinä

Lyhyt katse lähimarketin lehtitelineeseen riittää kertomaan, että iskelmätähdet ovat suomalaisen aikakauslehdistön lempilapsia. Lehdistä lukiessamme voimme huomata, että toisten iskelmäartistien tähdet sammuvat, kun taas toisten taiteilijoiden ura iskelmätähtenä jatkuu vielä vuosikymmeniä kuolemankin jälkeen. Mikä oikein erottaa klassikot aikansa lapsista? Iskelmädiskurssissa, siinä kielessä millä olemme oppineet mediassa näistä legendoista puhuttavan, puhutaan usein runollisen utuiseen sävyyn, dramaattisuuden verhoon kietoen ja ikään kuin johonkin toiseen todellisuuteen viittaavia kielikuvia maalailen. Arvatenkin iskelmädiskurssissa piilee sellaisia viittauksia, jotka liittyvät itse iskelmää laajempiin, yleisölle tärkeisiin merkityksiin. Ennen kuin näistä merkityksistä voidaan puhua, lienee syytä selvittää myös iskelmädiskurssin sisäistä logiikkaa. Mitä kuolemattomista iskelmätähdistä sanotaan? Tämä artikkeli yrittää hahmottaa suomalaisen ”elämää suuremman” iskelmäartistin profiilia etsimällä kaavamaisia, arkkityyppisiä suomalaisten artistihahmojen ilmauksia kirjallisesta iskelmädiskurssista. Etsin näitä arkkityyppisiä ilmauksia sellaisten artistien joukosta, jotka ovat saaneet nimensä yhteyteen kuolemattoman epiteetin.

Tutkin siis median tuotteita. Onko kuolemattomuus sitten pelkästään median tuote, vai tekeekö yleisö kuolemattoman? Mielestäni median tekstien luojat, toimittajat, eivät iskelmätähtien ihailijoina eroa mitenkään ratkaisevasti lukijoistaan. Samat myytit, kansalliset ja universaalit, joiden läheiseen yhteyteen kansallisten kuolemattomien iskelmähahmojen ontologia käsittääkseni liittyy, ovat läsnä toimittajien tajunnassa siinä missä yleisönkin. Ainoina eroina ovat vivahde-erot myyttien tiedostamisessa. Roland Barthes (1994, 189) jakoi myyttien vastaanottamisen tavat kolmeen: 1) voidaan aloittaa käsitteestä ja etsiä sille muoto. Näin toimii Barthesin mukaan lehden toimittaja lehtikuvaa valitessaan: niinpä esimerkiksi näkymä Raatteen tieltä talvella 1939 on suomalaisen sotilaan ylivertauisuuden symboli. Tämä tapa tulkita myytti on kyyninen ja pragmaattinen, mutta analyttinen. 2) Myyttitutkija etenee toiseen suuntaan, symbolista merkityksenantoon: edellä kuvattun kaltainen merkityksenanto puretaan sekä eksplikoidaan ja myytti vastaanotetaan

huijauksena eli se demystifoidaan. 3) Ideaalinen vastaanottaja ei erota merkitystä ja muotoa toisistaan vaan vastaanottaa haetun merkityksenannon eli lukee myytin juuri niin kuin se oli tarkoitettukin luettavaksi. Kaikissa näissä kolmessa tapauksessa kuvan ja sen merkityksen suhde pysyi samana. Sellaisessakaan kuvitteellisessa tapauksessa, jossa myyttiä yritetään tietoisesti rakentaa, ei lähdetä tyhjästä, vaan taustalla on ainakin jonkinlainen intuitio siitä mitä myytiltä vaaditaan, ”mistä narusta kannattaa vetää”. Tietenkään jonkin tekstin intentio ei ole lopulta kuitenkaan täysin yhdenmukainen reseption kanssa; tästä pitävät huolen jo vastaanottajien yksilöllisetkin erot. Niinpä on todettava väärinkäsitysten välttämiseksi, että artikkelini käsittelee sitä, kuinka media rakentaa myyttejä, ei niinkään sitä, kuinka myytit rakentuvat tajunnassa, vaikka ero näiden kahden välillä ei uskoakseni ole suuri.

Vanha iskelmämusiikki ja suomalaisuus

Tutkimuksessani käsitellyt iskelmähahmot ovat ensinnäkin sellaisia, jotka assosioidaan meidän aikanamme, uuden vuosituhannen alussa, jotenkin leimallisesti suomalaisuuteen liittyviksi. Enimmäkseen artistit myös ovat sellaisia, joiden uran merkittävin vaihe ajoittuu parille kolmelle sodan jälkeiselle vuosikymmenelle. Miksi tämä aika oli merkittävää?

Vastaus löytyy ainakin osittain maaseutuhenkisestä kulttuurista suomalaisuuden perustana. Matti Peltonen on varoittanut selittämästä liian laiskasti erilaisia suomalaisen nyky-yhteiskunnan piirteitä pienviljely-yhteiskunnan ajallisella läheisyydellä (Peltonen 1992, 131–132). Silti ei liene kohtuutonta olettaa, että perinteinen maatalousyhteiskunta elää jossain muodossa yhä kaupunkilaistuneidenkin suomalaisten tajunnassa muodostaen yhtenäisen kulttuurisen pohjan. Muutoin on vaikea selittää vaikkapa Markku Pölösen 90-luvun maaseutuelokuvien suursuosiota. Esim. Heinosen (1997, 47) mukaan ”maatalousyhteiskunnan piirteitä voi Suomesta tunnistaa vielä nykypäivänäkin, vaikka moderni kapitalismi ja siihen liittyvät yksilöllistyminen ja palkkatyöläistyminen toki ovat monella tapaa ohentaneet ja uudelleen muokanneet agraaris pohjaiseen yhteiskuntaan sidoksissa olleita yhteisöjä ja kulttuureja, maailman hahmottamisen malleja.” Suomalainen yhteiskunta säilytti ”maaseutuhenkisyytensä” vielä jonkin aikaa sodan jälkeen. Myös iskelmämusiikki pysyi melko yhtenäisenä 50–60-lukujen vaihteeseen saakka, jolloin orastava nuorisokulttuuri alkoi pirstaloittaa viihteen kenttää. Välittömästi sodan jälkeisen ajan iskelmät toimivat välittävänä tekijänä nykysuomalaisen ja vanhan, ”tosisuomalaisen” Suomen välillä. Voimmekin havaita, että uusia, nyt jo suosittumaksi tulleita tänne rantautuneita angloamerikkalaisia virtauksia ei koeta vielä samalla tavalla suomalaisiksi kuin vaikkapa humppaa ja tangoa. Nimenomaan tango nousi 1990-luvulla

suomi-iskelmän avainsymboliksi. Vaikuttaa siltä, että ollakseen jotenkin erityisesti ”suomalaisuutta” ilmentävä, nykyartistilla täytyy olla joitain yhteyksiä vanhempaan tanssimusiikkiin, edes implisiittisiä.

Ajalta ennen viime sotia ei löydy kuolemattomia iskelmätähtiä: ”iskelmätähti” ilmiönä syntyi vasta sodan jälkeen. Ajalta, jolloin orkesterit olivat solisteja kuuluisampia, ei ole oikein jäänyt yksittäisiä hahmoja elämään ”kuolemattomina”. Tänä aikana viihde-ikonien asemia kansoittivat filmitähdet. Ennen sotia suosittu yksilölajin, kupletin mestarit taas ovat jo paljolti suuren yleisön nyt jo unohtamia nimiä.

”Elämää suuremmuudessa”, ”legendaarisuudessa”, ”kuolemattomuudessa” on kyse yksiselitteisesti siitä, kuinka artisti hahmona jää elämään kuolemansa jälkeen. Empiirisesti tämä voidaan todeta erilaisten artistin kuoleman jälkeisten artistiin liittyvien 2. asteen kulttuurintuotteiden (lehtiartikkeleiden, radio- ja tv-ohjelmien, festivaalien, fan-clubien jne.) volyyminä. ”Kuolemattomuuskin” on historiallista, klassikotkin unohtuvat lopulta; minun tutkimukseni ”kuolemattomat” ovat olleet ”kuolemattomia” ainakin viime vuosituhannen viimeisen vuosikymmenen aikana. ”Kuolemattomuus” tuotetaan kunakin ajankohtana aina uudestaan, ei suinkaan silloin kun artistin ura on käynnissä. Voiko elävä artisti sitten olla ”kuolematon”? Onhan meillä tällainenkin termi kuin ”legenda jo eläessään”. Joillekin nykyartisteille voimme jo nyt sovittaa klassikon viittaa, itse pistäisin pelimerkkini Dannylle ja Katri-Helenalle. Kuitenkin meidän aikamme aktiiviaristiteista kuolemattomina puhuminen on aika riskialtista – lopullista varmistusta vaikkapa edellä mainittujen tähtien statuksesta elämää suuremmuuden kontekstissa emme saa kuin vasta hamassa tulevaisuudessa, kun ajankohtaisuus on heidän kohdaltaan lopullisesti taakse jäänyt elämää.

Kansallisesti myyttiseksi hahmoksi voidaan joka tapauksessa ajatella edettävän seuraavien tasojen kautta: hahmojen merkityksen ensimmäinen taso on se, kuinka kompetentti artisti on ollut ensisijaisessa tehtävässään viihdeteollisuuden tuotteena, myynyt levyjä ja pääsylippuja, ts. päässyt kansan suosioon. Kutsun näitä artistien primäärituotteita nyt vaikkapa 1. asteen kulttuurintuotteiksi. Toinen taso merkityksessä taas on sitä, kuinka paljon hahmoista tehdään 2. asteen kulttuurintuotteita, eli toisten ihmisten hahmojen pohjalta luomia kulttuurintuotteita. Kolmannen asteen merkityksen taso taas rakentuu siitä, että hahmoa voidaan käyttää symboloimaan jotain merkittävää. Tällä tasolla olemme kosketuksissa myyttisyyden kanssa, eli Henri Bromsin sanoin ilmiöiden jotka ovat *ihmisen arvomaailmaan kuuluvia käsitteitä jonkin populaärin kuvan muodossa* (1984). Neljännelle tasolle ei pääse kukaan historiallinen hahmo, vaan kyseessä on eräänlainen ideaalityyppi. Tässä esitetyn analyysin tuloksena tulen esittämään kaksi tällaista historiallisten ”elämää suurempien” artistien takaa hämmöttävää ideaalityyppiä. Artistit eivät suinkaan kollektiivisesti luo ideaalityyppejä, vaan ideaalityypit määrittävät niitä mielikuvia mitä me itse artisteista itsellemme luomme. Kyse on jungilaisista, arkkityypisistä ilmauksista

jotka juontuvat kollektiivisista ja tiedostamattomista taipumuksista muodostaa mielikuvia jostakin aiheesta. Tämän artikkelin puitteissa ei ole mahdollista syventyä arkkityypin olemukseen tämän syvemmin; on vain todettava, että ”elämää suuremmuus” on mitä luultavimmin sidoksissa näihin inhimillisen tiedostamattoman kerrostuman sisältöihin.

Edelliseen kappaleeseen viitatakseni: 1. Asteen merkitys ei vielä erottele, vaan on alkuehtoja. 2. Asteen suosioon yltää joukko artisteja. 3. asteelle yltää tiputuspelejä jälkeen takeltelematta ainakin 8 artistia. Käytän tunnusmerkkeinä seuraavia kriteereitä: a) hahmo on selvinnyt lukuisissa kansallisten iskelmäahmojen milloin mitään mittaavissa yleisöäänestyksissä kärkipäähän, b) hahmo on iskelmänimistä läsnä silloin, kun puhutaan yleensä kansallisista merkkihenkilöistä, c) numeroiden valossa suosio kuoleman jälkeen on yhä korkealla, samoin d) 2. asteen kulttuurintuotteiden volyymin valossa, e) hahmon fanikannatus on kuoleman jälkeen ollut laajaa, aikaansaavaa ja intomielistä, f) hahmon kohdalla mainitaan usein median iskelmädiskurssissa – sekä tässä käsiteltävissä artikkeleissa että muualla – suoraan, että kyseessä on Suomi-iskelmän legendaarinen hahmo ja että hahmoon sisältyy suomalaisuutta symboloivia piirteitä. Tältä pohjalta olen hahmotellut seuraavanlaisen nimilistan: 1) *Irwin Goodman*, 2) *Reino Helismaa*, 3) *Laila Kinnunen*, 4) *Toivo Kärki*, 5) *Tapio Rautavaara*, 6) *Olavi Virta*, 7) *Unto Mononen* ja 8) *Rauli Badding Somerjoki*.

Näistä valitsemistani nimistä voi toki olla eri mieltä, mutta yksittäisten hahmojen poissaolo tai läsnäolo ei ole niin merkityksellistä nyt: valikoimani joukkio lienee kuitenkin pääpiirteissään sitä mitä sen on tarkoituskin olla, eli edustava kokoelma kuolemattomia iskelmätaiteilijoita. Elämää suuremmuuden alkulähteille pääsemme etsimällä sellaisia teemoja joita kansallisiin symboliartisteihin liitetään heitä koskevissa kulttuurintuotteissa. Voidaan tehdä tiivistetty katsaus median tuotteisiin, nimenomaan koko uraa esitteleviin kertomuksiin, joihin voisi kuvitella kiteytyneen tärkeimmät kutakin hahmoa koskevat teemat. Kyseessä on kunkin artistin kohdalla pieni aineisto, josta korkeintaan voi kokonaisuutena löytyä jotain tässä tutkimuksessa relevantteja teemoja. Yksittäisen artistin yksittäisen funktion toteutumisen kannalta todistusvoima on heikko näin pienellä aineistolla; aineistoa täydentämällä yksittäisten artistien profiili tarkentuisi, mutta nyt etsitäänkin yhteisiä nimittäjiä.

Metodi

Analysoin kustakin artistista 2 tekstiä: 1) elämäkerrallisen, artistin koko uraa ja henkilöä laajasti käsittelevän lehtiartikkelin sekä 2) ko. artistia käsittelevän artikkelin tai laajan katkelman musiikkiaiheisesta yleisteoksesta. Teksteissä pyrin yhteis-

mitallisuuteen siten, että valitsin kultakin artistilta mahdollisuuksien mukaan artikkelit, jotka on tehty kuoleman jälkeen, jolloin ura on ohi ja sitä voidaan arvioida kokonaisuutena – vaatimus mikä Laila Kinnusen kohdalla ei tosin tietenkään tätä kirjoitettaessa vielä voisi täytyä.

Päämääränä oli kiteyttää teksteistä se, mitä niissä näistä artisteista pohjimmiltaan sanotaan. Poimin teksteistä kaiken sellaisen, mikä a) kuvailee artistia tai artistin tuotantoa ja b) rinnastaa artistin tai artistin tuotannon johonkin. Puhtaisiin kiistämättömiin faktatietoihin viittaamista en huomionut. Lisäksi artikkeleissa jäi huomiotta sellaiset kuvailut, jotka olivat siinä määrin subjektiivisia että niiden merkitykset jäivät hämäräksi. Näillä säännöillä tyhjentyi kaikki mitä artikkeleissa suoraan artisteista kerrottiin – artikkeleihinhan sisältyi myös paljon kontekstia luovaa, muista asioista kuin itse artisteista kertovaa tekstiä, mikä tässä nyt jätettiin huomiotta. Lopuksi vielä huomioon, onko artisti ollut artikkelien teon ajankohtana kuollut. Havaintoyksikköjen pituus ei ollut rajoitettu muuten kuin että yksikkö on tekstinkatkelma, jossa havaintoyksikkö ilmenee katkeamattomana funktiona. Jos siis esimerkiksi artistin luonteesta sanotaan yhtäällä jotain ja toisaalla jotain tämän kanssa ristiriitaista, ei tätä lasketa tapaukseksi ”luonteen ominaisuudet – epävakaa”. Mittaasteikkona käytin nominaaliasteikkoa, eli havaintoyksiköistä huomioidaan vain toteutuminen tai ei-toteutuminen, ei frekvenssiä. Kuten huomaamme, olen pyrkinyt analyysissä selkeyteen ja taloudellisuuteen kontekstien huomioimisen kustannuksella.

Lopulta jaoin tapaukset sisältöluokkiin. Kukin pääluokka jakautuu kahteen alaluokkaan. Useat alaluokista eivät ole loogisesti toistensa vastakohtia, mutta alaluokat onkin kehitetty aineistolähtöisesti, ja luokat eivät toteutuneet aineistossa loogisina vastinpareina. Eri havaintoluokat tulkintasääntöineen muodostavat seuraavanlaisen luokitusrunгон:

KANSALLISUUS

suomalainen – mannermainen

Tapaus on sellainen havainto, jossa artisti mainitaan joko leimallisesti suomalaiskansalliseksi tai kansainvälistä tyyliä omaavaksi.

FYYSISET OMINAISUUDET

kaunis – ruma

Tapaus on sellainen havainto, jossa kuvaillaan artistin fyysisiä ominaisuuksia. Nämä kuvaukset jakautuvat kauniina tai rumina pidettäviin. Neutraaleja kuvauksia ei ollut, tai sellaisiksi tulkittavat oli tulkittavissa myös puhtaiksi asiatiedoiksi, jotka jäivät huomioimatta.

ALKOHOLIN KÄYTTÖ

kohtuullinen – kohtuuton

Tapaus on sellainen havainto, jossa viitataan artistin alkoholin käyttöön. Maininnat jakautuvat joko kohtuuttomaan tai kohtuulliseen käyttöön.

LUONTEEN OMINAISUUDET

vakaa – epävakaa

Tapaus on sellainen havainto, jossa kuvataan artistin luonnetta. Kuvausten perusteella luonteet jakaantuvat joko yksipuolisiksi tai ristiriitaisiksi.

JULKINEN IMAGO

sovinnainen – epäsovinnainen

Tapaus on sellainen havainto, jossa viitataan artistin julkiseen imagoon. Imago on kuvailtu joko siten, että sosiaalisesti epäsovinnainten elementtien läsnäoloa ei ole mainittu, tai sitten niiden läsnäolo on mainittu.

ELÄMÄNTARINA

värikäs – traaginen

Tapaus on sellainen havainto, jossa kerrotaan artistin elämänkaaresta. Kenenkään elämää ei kuvattu värittömäksi!

TAITEILIJAHAHMON OMINAISUUDET

inhimillinen – elämää suurempi

Tapaus oli sellainen havainto, jossa artistista puhuttiin hahmona, metafyyssisenä kokonaisuutena.

RINNASTUKSET MUIHIN ENTITEETTEIHIN

oman genren sisällä – ulkopuolelle oman genren

Tapaus on sellainen havainto, jossa artisti rinnastetaan johonkin henkilöön tai muuhun entiteettiin. Artistien genreksi määritellään tässä laajasti *iskelmämusiikki*.

ULKOPUOLINEN VASTUSTUS

ei vastapoolia – vastapooli

Tapaus on sellainen havainto, jossa artistille mainitaan joku vastapooli, tai sitten erityisesti mainitaan tällaisen puuttuminen.

Tämän tulkintarungon tuloksena sain aikaan seuraavanlaisen havaintomatriisin:

Taulukko 1.

Elämäkerrallisista lehtiartikkeleista sekä musiikkiaiheissa yleisteoksissa toteutuneet teemat. Ne artistit, jotka ovat olleet jo kuolleita artikkelin tekohetkellä, on merkitty ristillä.

	KANSALLISUUS		FYYSISET OMINAISUUDET		ALKOHOLIN KÄYTTÖ		LUONTEEN OMINAISUUDET		IMAGO		ELÄMÄNTÄRINA		TAITEILIJAHAHMON OMINAISUUDET		RINNASTUKSET MUIHIN ENTTITEETIHIN		ULKOPUOLINEN VASTUSTUS	
	suo- malai- nen	män- ner- mainen	rumba	kaunis	koh- tuul- linen	koh- tuul- ton	vakaa	epä- vakaa	sovin- nainen	epä- sovin- nainen	värikäs	traagi- nen	inhi- milli- nen	elämä suu- rempi	ulos oman genre	oma genre	ei vasta- poolia	vasta- pooli
Irwin Goodman †	X		X			X	X			X	X		X		X		:	:
Reino Helismaa†	X		X	X	X			X	X		X		X	X	X			X
Laila Kinnunen	X	X	X	X		X		X		X		X	X	X	:	:		X
Toivo Kärki	X		:	:	:	:	X		X		:	:	X	X	X	X		X
Unto Mononen†	X		:	:		X		X	:	:		X	X	X		X		X
Tapio Rautavaara†	X			X	X		X		X		:	:	X	X	X	X	X	
Rauli Badding Somerojoki†	X		X			X		X		X		X		X	:	:	:	:
Olavi Virta†	X		X	X		X		X		X		X	X	X	X			X

Taulukon lukeminen

Luettaessa taulukkoa vasemmalta oikealle, saadaan jokaiselle artistille omanlaisensa *profiili*. Huomaamme ensinnäkin, että kaikkien hahmojen profiili on omanlaisensa muttei kenelläkään sen enempää kuin toisilla. Kun liitämme taulukon toteutuneisiin funktioihin alkuperäiset tekstinkatkelmat, joihin tapaukset perustuvat, saadaan katkelmia järjestämällä ja pienellä editoinnilla kustakin artistista mielenkiintoiset, hieman impressionistiset pienoiskuvaukset:

Irwin

Se on rehellinen mies. Se on saanut kansallisen rentun maineen. Ei se kiertele: –”Jos otetaan huomioon sekin määrä, minkä minä olen viinaa huitaissut naamariini, olisi minun jonkun mittapuun mukaan varmaankin jo kauan pitänyt lannoittaa hautakiveä”.

Hänellä oli karismaa enemmän kuin folknikeillä. Imagoaltaan Goodman erosi ainutlaatuisen värikkään elämän jokaisessa vaiheessa jyrkästi pohjimmiltaan siivoista suomalaisfolkkareista: lippalakki murjottiin muodottomaksi, housut liattiin ja paidan rintamukseen raapustettiin tussilla. Sen elämäntavan näkyvimpiä edustajia olivat olleet pikemminkin Hank Williams, Charlie Parker ja Olavi Virta. Hän oli enemmänkin jonkinlainen nykykupletisti, pian hän siirtyikin iskelmiin.

Reino Helismaa

Reino Helismaan tarina hakee vertaistaan tästä Päivänsäteiden ja Menninkäisten maasta. Arvo Salo on verrannut Helismaata Kaarlo Sarkiaan. Repe on vedonnut suomalaiseseen psyykeen enemmän kuin kukaan muu iskelmäntekijä. Hänen nimensä tulee aina säilymään suomen kansan huulilla.

Repe oli vastakohtien mies ja taiteilija: ”äärettömän herkkä ja taas kun se kova kulma tuli, oli siinä kulmaa”. Esiintyvänä persoonallisuutena Repe oli puhdas hupi-veikko. Hän oli Rautavaaran lailla harjakaisten suosituimpia esiintyjä, sillä luonnonlahjakkuudet herättävät luottamusta. Ulkoisesti hän oli reipas, vahva ja roteva urheilijatyyppe. Arvostelijat halveksuivat häntä rillumarei-kulttuurin takia – Suutarin tyttären pihalla Repen honottavaäänisenä tulkintana oli liikaa radion makutuomareille. Repellä olisi ollut täysi syy hukuttaa näitä murheita lasin pohjal- le, niin kuin niin monet taiteilijat.

Laila Kinnunen

Laila (Laura Annikki) Kinnunen, iskelmälaulaja. Laila Kinnunen oli 50-luvun lopul- la nousseen naislaulajien aallon ehkä lahjakkain. Hän on ollut myös ainoa suoma- laisista naislaulajista, jonka persoonaan on kiteytynyt myyttisiä ominaisuuksia. Laila Kinnusessa oli jonkinlaista eksoottisuutta ja suuren maailman tyyliä hänen levyttäessään useilla eri kielillä pehmeästi ja puhtaasti soivalla taipuisalla äänel- lään. Moneen kansalaiseen koskivat kipeästi hänen myöhemmät vaiheensa, se nopeus, jolla kaikki tiet olivat äkkiä selittämättömästi suljetut.

Laila oli laihtunut ja hyvän näköinen. Se todisti pidemmästä selvästä kaudesta. Mutta hän oli niin harvoin selvänä, eikä hän ollut hiljainen humalainen, vaan aggressiivinen rähisijä – en todellakaan voi sanoa, onko kyseessä enkeli vai piru. Ja taas Laila lateli toimittajille päättömyyksiä. Paras laulutähtemme alkoi olla vähi- tellen paras vain irtonumeroiden myyntitilastoissa.

Toivo Kärki

Kansallinen instituutio lyhyesti sanottuna. Työ teki hänestä neljännesvuosisadaksi viihdemusiikkituotannon vaikutusvaltaisimman ”mogulin”: Kärki on ehkä merkittä- vin sodanjälkeisen kauden vaikuttaja. Kärjen nimi radion jalomman musiikin edus- tajiin korvissa lienee parhaimmillaan ollut lähinnä kirosana. Hänet muistetaan yleisimmin jonkinlaisena suomalaisen tangon isänä, voidaan jopa puhua Toivo Kärjen luomuksesta. Kun Suomi eli sortokautta ja kansallista heräämistä sen jäl- keen, suurina vaikuttajina toimivat Eino Leino, Jean Sibelius ja Akseli Gallen- Kallela. Toista kansallista heräämistä, sitä jatkosodan jälkeistä, hahmottivat omal- ta osaltaan kevyen musiikin nimet Georg Malmsténista, Georg de Godzinskystä ja Harry Bergströmistä Toivo Kärkeen.

Toivo Kärki on aina ollut tavoitteissaan ja toiminnassaan suoraviivainen ja suo-

raselkäinen. Hän ei siedä omassa ”Bermudan kolmiossaan” lipsahduksia. Tuntuu kuin hän kolmion kussakin käänköpisteessä antaisi itselleen ruorikomennon: ”Näin suoraan”.

Tapio Rautavaara

Jossain suhteessa hän muistutti Frans Eemil Sillanpäätä. Tapio Rautavaara oli sodankäyneen sukupolven symboli ja tunteiden tulkki. Hän ei hajota mielipiteitä. Hän oli monipuolinen taitelija, mutta ennen kaikkea sankari...ennen kaikkea sankari josta tuli myytti. Perinteisen kevyen musiikin esiintyjistä vain Olavi Virran vaikutus säteilee suureen yleisöön yhtä voimakkaasti.

”Reissumiehen” ominta aluetta ei ollut iskelmä vaan laulelma. Tapio Rautavaaran henkilössä ruumiillistuu kaksi suomalaista lähinnä olevaa vapaa-ajan vieton aluetta: urheilu ja viihde. Hänen urheilu-urassaan oli karismaa: oi, mitkä vatsalihakset!

Tapsa oli Reilu, Tapsa oli suora. Tapsaa ei koskaan asetettu alttiiksi edes viinan käytöstä.

Olavi Virta

Suomen kruunaamaton tangokuningas Olavi Virta on suomalaisen iskelmän merkittävin laulusolisti, ehkä myös koko kevyen musiikin alueen legendaarisin hahmo. Siinä äänessä oli juuri sitä sydämen lämpöä ja sametinpehmeyttä. Hän oli merkittävä sekä ajatteleva että tunteva tekstintekijä. Hänen voi todeta kuuluneen nuorena taittuvien lahjakkuuksien heimoon – johon häntä ennen kuuluivat vaikkapa Aleksis Kivi ja Eino Leino, hänen aikanaan Timo K. Mukka ja Pentti Saarikoski. Elämänsä kaari kohoaa useiden vuosien ajan yhä suurempiin ja häikäisevimpiin korkeuksiin, sen taitekohta ajoittuu oikeastaan yhteen ainoaan yöhön ja sen kulku kohti pohjaa on pelkkää inhimillistä murhenäytelmää.

Se julkisuus, jonka valokeilassa Olavi Virta 50-luvulla eli, oli erilaatuista kuin iskelmälaulajien aikaisemmin nauttima suosio; se oli yksinkertaisesti kiihkeämpää, ensin myönteisessä ja varsinkin myöhemmin kielteisissä muodoissaan: lehtiin ja kansan suuhun ilmestyi sanonta ”laulava lihapulla”.

Hän oli herkkä tunneihminen, jonka mielialat saattavat hetkessä vaihdella rajattomasta ilosta pohjattomaan suruun. Hän ryyppäsi aina hereillä ollessaan, useimmiten yksin.

Unto Mononen

Suomalaisten tunteiden tulkin Unto Monosen raju elämä, kohtalon tango: Toivo Kärki syrji Monosta, juopottelu kiihtyi, rahat loppuivat. Vastakohtainen persoonal-

lisuus oli silmiinpistävä. Unto Monosen sanoituksista, sävellyksistä ja elämänkaareissa, jossa on ollut paljon tangonomaisia aineksia, ja joka ei ollut Onnenmaa, on tullut legenda. Hän on säveltänyt myös valsseja ja fokseja, mutta tangomestarina hän on sekä tuloksiltaan – hän ei yleensä toistanut itseään eikä kaavoittunut – että vertauskuvana ainutlaatuinen.

Rauli Badding Somerjoki

Baddingin aseman syvän suomalais-slaavilaisen kaihon mestarina vahvistivat hänen lauluissaan huikaisevan muodon saavat suomalaisen iskelmän tutut katoavuuden tunnut, mutta myös rock'n rollille ominainen karhea energia ja elämänilo. Hänen soolouransa oli muutenkin eräänlaista undergroundin jatketta.

Badding löi itsensä läpi nimenomaan ”rajuna”, uskaliaana tyyppinä, vaikka Badding oli ohutlettinen ja näytti hiirulaiselta. Lavan ulkopuolella estoton ”filaa-ja” oli ujo ja arka. Keikkailu oli Somerjoelle ylivoimaista, ja muutamat yritykset päättyivät siihen, että hänet löydettiin sammuneena seurantalons nurkan takaa. Elämä tuntuu kohtuuttomalta uhraukselta, kun ajattelemme Rauli Somerjoen ennenaikaista kuolemaa. Hänen sävellyksensä, levynsä ovat, ja tulevat varmasti pysymään, aarteitamme niin kuin vain kaikkein suurimpien suomalaisten kevyen musiikin artistien elämäntyö.

Kombinaatioiden yhdistäminen

Nyt jätämme analyysin pohjana olleet artistit ja siirrymme operoimaan esiin tulleilla teemoilla. Jaoin kunkin teeman vielä kahteen alaluokkaan, binaariseen oppositioon. Antiteesien tarkastelu tarjoaa hedelmällisen lähtökohdan esiinnoisseiden teemojen tarkastelulle, sillä juuri erojen kautta merkitykset yleisestikin rakentuvat. Tässäkin analyysissä esiinnoisseet teemat jakaantuivat kuin luonnostaan kahteen. Vaikka sekin olisi ollut perusteltua, ainoatakaan alaluokkaa ei tarvinnut kehittää pelkästään siksi, että olisi saatu aineistossa toteutumaton vastinpari jollekin alaluokalle, sillä kaikkiin alaluokkiin tuli vähintäänkin yksi tapaus.

Analyysissä haettiin vastausta siihen, minkälaisina ”elämää suuremmat” suomalaiset iskelmäartistit kuvataan iskelmädiskurssissa. Alkuasetelman mukaisesti valitsin analyysiin kuvauksia sellaisista artisteista, joiden kohdalla katsoin näiden ehtojen toteutuvan. Niinpä kuvauksissakin nämä ominaisuudet odotetusti mainittiin – miltei kaikki artistit mainittiin ”kansalliseksi” ja ”elämää suuremmaksi”. Lisäksi kuitenkin myös ”elämää suurempi” -luokan oppositio ”inhimillinen” toteutui miltei kaikilla artisteilla. Hahmot siis todettiin paitsi kuolemattomiksi, myöskin inhimilliseksi. Luokan ”rinnastukset muihin entiteetteihin” alaluokkineen katson tukevan tätä

vastakkainasettelua siten, että rinnastaminen oman genren ulkopuolelle muihin kansallisiin merkkihenkilöihin viittaa kuolemattomuuteen, ja rinnastaminen oman alan kollegoihin taas viittaa inhimillisyyteen.

Aluksi siis yhdistän nämä analyysiin valituksi tulemisen alkuheitoihin liittyvät luokat. Ne jäävät kahden antiteesin yhdistäviksi tekijöiksi.

Alkuperäiset luokat   Luokat yhdistettynä

kansallinen	elämää suurempi, kansallinen,
elämää suurempi	inhimillinen samanlainen kuin jokin oman genren ulkopuolella
inhimillinen	samanlainen kuin jokin oman genren sisäpuolella

Huomaamme jäljelle jääneiden luokkien alaluokkien muodostavan oppositiot, joista voimme koota keskenään vastakohtaiset kokonaisuudet. Nimeän nämä kokonaisuudet groteskiksi ja sopusointuiseksi. ”Kansallisuus”-luokan kauneusvirheen, Laila Kinnusen kohdalla toteutuneen ”mannermaisuuksien” olisin turhaa monimutkaisuutta välttääkseni taipuvainen sijoittamaan sopusointuisen yhteyteen ja upottamaan luokkaan ”kaunis”. Vetoan tässä alkuperäiseen, myös ”eksoottisuuden” määreen sisältävään tekstikatkelmaan¹. Näin saamme kaksi suomalaista elämää suurempaa iskelmäartistihahmoa, jotka ovat toistensa antiteesejä:

Suomalainen elämää suurempi iskelmäartisti =

GROTESKI

Ruma, alkoholia kohtuuttomasti käyttävä, luonteeltaan epävakaa, imagoltaan epäsovinnainen, traagisen elämäntarinan omaava, ulkoista vastustusta kohdannut ihminen.

SOPUSOINTUINEN

Kaunis, alkoholia kohtuullisesti käyttävä, luonteeltaan vakaa, imagoltaan sovinnainen, värikkään elämäntarinan omaava, mielipiteitä jakamaton ihminen².

¹ ”Laila Kinnusessa oli jonkinlaista eksoottisuutta ja suuren maailman tyyliä hänen levyttäessään useilla eri kielillä”.

² Ilmaisua ”mielipiteitä hajottamaton” on suoraan peräisin Tapio Rautavaara-artikkelista – ”Hän ei hajota mielipiteitä”. Rautavaara oli ainoa josta suoraan sanottiin, että hänellä ei ollut vastustajia.

Kuolemattomuuden ydin?

Saatuamme näin selville kaksi iskelmädiskurssin perusyyppeä, toisilleen vastakohtaista antiteesiä, voimme palata takaisin historiallisiin artisteihin ja testata kuinka hyvin perustyyppit vastaavat reaalimaailmaa. Löytyykö näille arkkityyppisille ilmauksille vastineita historiallisista artisteista?

Mutta ennen sitä: mitä oikeastaan löysimme? Emme suinkaan historiallisia dokumentteja, faktatietoja siitä mitä artistit ovat olleet, vaan tietoa siitä, millaisena artikkelien kirjoittamisen aikaan nämä artistit on muistettu. Viitataan vielä kerran siihen, että tässä analysoitujen tekstien kirjoittajat tuskin ovat reseptoineet ao. hahmoja lukijoista poikkeavasti. Olavi Virta, joka teksteissä hahmottuu jokseenkin groteskina hahmona, ei ollut millään tavalla groteskiksi mielletävissä uransa alkuvaiheissa, valkoisessa smokissaan mannermaista tyyliä uhkuvana ryhdikkäänä unelmaväynä. Kuitenkin se Olavi Virta, joka teksteissä oli vahvimmin läsnä, oli vanha ja väsynyt tangokuningas, jossa loisteliasta oli enää ehkä ääni jonkinlaisena audio-anakronismina. Tällaisena kai monet meistä Olavi Virran muistavat, tai tämä kuva on vähintäänkin läsnä niiden ajatuksissa jotka Virtaa vielä muistavat. Sven-Erik Klinkman (1998) on tutkinut ”rockin kuninkaan” Elvis Presleyn erilaisia uran eri vaiheisiin liittyvistä habituksista, joita Klinkman kutsuu ”maskeiksi”. Klinkman toteaa, että kaksi keskeistä Elvis-maskia, alkuaikojen rock’n’roll-maski ja lopun Las Vegas -maski muodostavat dikotomian, kahden äärimmäisyyden vastakkaisuuden (ibid. 303). Juuri tämä groteski Las Vegas -maski, ylipainoinen Elvis puettuna yllälyövän koristeelliseen karnevaaliasuun on se ikoni, joka on jäänyt Elviksen maskeista elämään hänen kuolemansa jälkeen mm. lukemattomien Elvis-imitaattorien toistamana (ibid. 370).

Kun pidämme mielessä, että emme ole nyt kiinnostuneita siitä, minkälaisia artistit ovat olleet tai ovat todellisuudessa, vaan siitä minkälaisina heidät kuoltuaan muistetaan tai elävien kohdalla eläessään mielletään, voimme helposti keksiä kumpaankin luokkaan leimallisesti kuuluvia artisteja. Moni tässä analyysissä käsitellyistä artisteista sopii melko luontevasti groteskin sapluunaan. Jo teemojen toteutumisen kunkin artistin kohdalla kertonut taulukko oli selkeästi groteskiin päin vino. Unto Mononen, Olavi Virta, Irwin Goodman, Rauli Badding Somerjoki ja Laila Kinnunen ovat monissa suhteissa leimallisesti groteskeja, Virta, kuten todettu, miltei täydellisesti. Toiseen suuntaan kallistuu taas Tapio Rautavaara. Sopusointuisia tyypejä löytyy helpommin tässä analysoimattomista nykyartisteista. Tällaisia ovat vaikkapa Katri-Helena ja Jari Sillanpää, jonka silloin tällöin lehdistössä väläytelty oletettu homoseksuaalisuuskaan ei ole tehnyt säröä siloiseen julkisuuskuvaan.

Kahta perustyyppiä tarkastellessa niiden voi vaivatta ajatella muodostavan ajallisen jatkumon: myös groteski artisti on jossain vaiheessa uraansa voinut olla, ja usein on ollutkin, mitä sopusointuisin. Ajatellaanpa vaikka nuorta prinsessamaista Laila

Kinnusta! Samoin sopusointuinen voi muuttua groteskiksi; sopusointuinen on potentiaalinen groteski. Jatkumoon viittaa sekin, että artistit joita voisimme eri fakkeihin keksiä jakautuvat siten, että puhtaimmat groteskit hahmot ovat kuolleet ja puhtaimmat sopusointuiset ovat vielä elossa ja heidät uransa esiintyvinä taiteilijoina mitä parhaimmassa vaiheessa. Ja kuten edellä olen todennut, ei ”kuolemattoman” epiteetistä jonkin artistin kohdalla artistin elinaikana vielä voi tehdä kuin valistuneita arvauksia. Tämän todettuani onkin aiheellista esittää seuraava kysymys: onko elämää suuremmuuden ydin juuri sopusointuisen muuttumisessa groteskiksi. Kuvitellaanpa sellaista epätodennäköistä mahdollisuutta, että Katri-Helena sortuisi ryyppäämään – ei se ainakaan hänen vähentäisi legendaaruitaan tulevaisuudessa. Olen käsitellyt aiemmassa artikkelissani (1999) oikeanlaisen elämäntarinan roolia legendaarisuuden synnyssä. Elämäkerrallisten näytelmien juonia analysoituani tulini samansuuntaisiin johtopäätöksiin kuin tässä: sankarin elämäntarinassa tulee olla draamallista vetoa.

Edellä selostettu analyysi kohdistui iskelmäartisteihin. Entäpä rock? Iskelmän ja rockin suhde on nykyään osin häilyvä. Käsitys rockista nuorisomusiikkina kävi täysin vanhentuneeksi ensimmäisen rock-sukupolven saapuessa keski-ikään kuuntelutottumuksiaan muuttamatta. Rock on tullut iskelmän rinnalle koko kansan musiikiksi jo kauan aikaa sitten, ja iskelmä ja rock ovat osin myöskin integroituneet Suomessa ehkä eri musiikinlajeista laajinta ja korkeinta suosiota nauttivaksi rock-iskelmäksi, jonka näkyvimmat edustajat ovat viime vuosina olleet mm. J. Karjalainen, Aki Sirkesalo ja heitä ennen Rauli Badding Somerjoki. Eikö siis Andy McCoy uusine ”legoineen³” käy suomalaiskansalliseksi ikoniksi? Mielestäni juuri tapaus Andy McCoy osoittaa, että puheet rockin kuolemasta ovat ainakin vielä ennenaikaisia. Rock on käsitteenä toistaiseksi iskelmän antiteesi ja oletusarvollisesti groteski, mistä parhaana esimerkkinä on juuri tapaus Andy McCoy.

Groteski näyttäisi olevan se arkkityyppi, mitä media painottaa jos saa siihen mahdollisuuden, niin meillä kuin muuallakin. Miksi on näin? Miksi keltainen lehdistö on kirjoitellut ja tulee myös jatkossa kirjoittamaan törkyjuttuja rakastetuista iskelmätähdistä ja ennen kaikkea: miksi niitä luetaan innokkaasti? Nyt olemme perimmäisten kysymysten äärellä. Miksi haluamme nähdä verta? Tähän kysymykseen vastausta meidän on haettava inhimillisestä psykodynamiikasta, samalta osastolta kuin mistä nousi se impulssi joka ajoi muinaiset etiopialaiset ottamaan kulloisenkin kuninkaansa hengiltä hyvissä ajoin ennen tämän luonnollista kuolemaa (Frazer 1993, 266), atsteekit surmaamaan joka vuosi jumalansa maanpäälliseksi edustajaksi kuvittelemansa nuorukaisen (ibid. 587), ja Jerusalemin asukkaat nostamaan innoissaan ristille erään Jeesus Nasaretilaisen.

³ Syksyllä 1999 virisi Suomessa miltei kansanliike, jonka tavoitteena oli kerätä rahoitus Andy McCoy'n huonoon kuntoon päässeiden hampaiden kunnostamista varten.

Lähteet

1. Tutkimuskirjallisuus

- Aho, Marko 1999. Unto Mononen, Olavi Virta ja tango Suomen kansan valittuina. *Etnomusikologian vuosikirja 1999*. Helsinki: Suomen Etnomusikologinen Seura.
- Barthes, Roland 1994. *Mytologioita*. Tampere: Vastapaino.
- Broms, Henri 1984. *Alkukuvien jäljillä. Kulttuurin semiotikkaa*. Juva: WSOY.
- Frazer, Sir James 1993. *The Golden Bough. A study in magic and religion* Hertfordshire: Wordsworth Editions Ltd.
- Heinonen, Jari 1997. *Katseita suomalaisuuteen*. Helsinki: Kustannusyritys TA-tieto.
- Klinkmann, Sven-Erik 1998. *Elvis Presley. Den karnevalistiska kungen*. Åbo: Åbo Akademis förlag.
- Peltonen, Matti 1992. *Matala katse. Kirjoituksia mentaliteettien historiasta*. Tampere: Hanki ja jää.

2. Tutkimusaineisto

Irwin Goodman

1. Bruun, Seppo, Lindfors, Jukka, Luoto, Santtu & Salo, Markku 1998. *Jee Jee Jee. Suomalaisen rockin historia*. Helsinki: WSOY, s. 114–115.
2. Wessman, Erkki 1991. Irwinin viimeinen haastattelu. *Hymy 2/1991*, 22–27.

Reino Helismaa

1. Bagh, Peter von & Hakasalo, Ilpo 1986. *Iskelmän kultainen kirja*. Helsinki: WSOY, 200–212.
2. Wessman, Erkki 1985. Reino Helismaan tarina 1–4. *Hymy 2–5/1985*.

Laila Kinnunen

1. Bagh, Peter von & Hakasalo, Ilpo 1986. *Iskelmän kultainen kirja*. Helsinki: WSOY, 324–325.
2. Lähteenoja, Sirkka-Liisa 1997. Miksi kirkkain tähti sammui liian aikaisin menestyksen taivaalta? *Hymy 8/1997*, 66–70.

Toivo Kärki

1. Bagh, Peter von & Hakasalo, Ilpo 1986. *Iskelmän kultainen kirja*. Helsinki: WSOY, 225–231.
2. Wessman, Erkki 1986. Toivo Kärjen testamentti. *Hymy 3/1986*, 71–74.

Unto Mononen

1. Bagh, Peter von & Hakasalo, Ilpo 1986. *Iskelmän kultainen kirja*. Helsinki: WSOY, 444.
2. Suomalaisten tunteiden tulkin Unto Monosen raju elämä. Kohtalon tango. *Seura 44/1997*, 26–29.

Tapio Rautavaara

1. Bagh, Peter von & Hakasalo, Ilpo 1986. *Iskelmän kultainen kirja*. Helsinki: WSOY, 259–267.
2. Rautio, Ilse 1995. Sankari on kuollut muttei väsynyt. *Helsingin Sanomat 1.10.1995*.

Rauli Badding Somerjoki

1. Bruun, Seppo, Lindfors, Jukka, Luoto, Santtu & Salo, Markku 1998. *Jee Jee Jee. Suomalaisen rockin historia*. Helsinki: WSOY, 192–194; 357.
2. Bagh, Peter von 1987. Rauli Baddingin paratiisi kurotti saavuttamattomaan. *Ilta-Sanomat* 16.1.1987.

Olavi Virta

1. Bagh, Peter von & Hakasalo, Ilpo 1986. *Iskelmän kultainen kirja*. Helsinki: WSOY, 279–288.
2. Timo Suoste 1996. Olavi Virran muistelmat. *Hymy* 4/1996, 38–53.